

S BYSTROU MYSLÍ A ČISTÝM SRDCEM

Z devadesátí let, které **VOJMÍR SRDEČNÝ** letos v říjnu oslaví, vystupují z bezpočtu událostí do popředí dvě hlavní témata. Hrůzy nacistické éry, kterou osobně zažil v německém koncentráku, a sport tělesně postižených lidí, jenž v Československu založil a propagoval.

Text: Jan Jiříčka, foto: Jan Bartoš

povolání pana Srdečného rozhodl tělocvikář na reálce v Kostelci nad Orlicí. Ne, že by mládenec se staročeským jménem, který dojížděl z nedalekých Albrechtic, byl nějaký sportsmen. Měl ztuhlou páteř, což učitel František Škvára rychle poznal. Protože se zajímal o cvičení pro děti se zdravotními indispozicemi, vybral v kvartě Vojmíra a šest jeho

spolužáků do zvláštní tělesné výchovy. „Chodili jsme nultou hodinu nebo odpoledne po vyučování. Dnes by s ním rodiče vyběhli,“ vypráví pan Srdečný. Ti jeho nic nenamítali. Otec byl pojišťovák, jezdil na kole po obchodech, navíc založil místní Sokol, hrál na basu v orchestru a režíroval ochotnické divadlo, a tak chod domácnosti závisel na mamince. Když syn jednou dorazil domů s tím, že chce

být také tělocvikář, rodiče nebyli proti. „Učitel mi řekl, že se na nic jiného asi ani nehodím. A tak prakticky nasměroval celý můj život.“

V NACISTICKÝCH OKOVECH

Byl leden 1940, dvacetiletý Vojmír postával několik hodin v osmadvacetistupňovém mraze a nesměl se hýbat. Vlasy měl ostříhané dohola a na sobě proužkovaný mundúr s červeným trojúhelníkem, který značil, že je politický vězeň. Vlastní oblečení mu v koncentračním táboře Sachsenhausen vzali hned první den. Teprve před čtyřmi měsíci začal studovat na Karlově univerzitě. Doba mu však nepřála, aby okusil běžný vysokoškolský život. Mladý Východočech se účastnil masového pohřbu Jana Opletala, jenž se změnil

v protiněmeckou demonstraci. O dva dny později jej nad ránem spolu s dalšími studenty vytáhli z kolejí a v nákladčácích odvezli do ruzyňských kasáren. Devět studentů Němci bez jakéhokoliv soudu popravili. Dalších téměř jedenáct set pak naložili do vlaku směr Sachsenhausen.

„Dostal jsem se na blok číslo 53, kde kromě nás byli i čeští starostové či poslanci, které nacisté zadrželi už při vzniku protektorátu,“ líčí pan Srdečný. První měsíce studenti nepracovali. Jen občas je esesák nutil do úmoru běhat a cvičit na dvoře. Později nosili balíky a pytle. Někdy jen nesmyslně házeli lopatou písek z hromady na hromadu.

Dílem pohrdání, brutálního chování a naprosté absence lidství bylo i ono čekání v mráze. Někteří lidé mu podlehlí, padli na zem a esesáci jejich zmrzlá těla odnášeli pryč. „To byl nejstrašnější okamžik, co jsem kdy zažil.“ Vedle něj stál starosta Poděbrad Josef Cážka. Bývalý legionář podobné mrazy zažil v Rusku, a tak věděl, jak je přečkat. Spoluvězni poradil, ať pořádně zatne všechny svaly a pak vydechne, a ať to s přestávkami pořád opakuje. Tímto způsobem oba nesnesitelnou zimu přečkali. „Byla tam úžasná solidarita. Nezáleželo odkud, kdo přišel,“ vzpomíná Vojmír Srdečný.

V ČELE „STUDENTŮ“

Jeho nucený pobyt v nacistických spárech trval třináct měsíců. Němci propouštěli studenty ze Sachsenhausenu postupně. Vždy několik set lidí 20. dubna, kdy měl narozeniny Hitler, a pak před Vánocemi 20. prosince. Pana Srdečného vybrali do skupiny, která se vrátila domů na konci roku 1940. Poslední studenti opustili tábor až o tři roky později. „Vzhledem k tomu, že jsem byl tělocvikář, tak proti fyzikářům nebo matikářům mě fyzická námaha zase tak nevadila. Samozřejmě, byla tam zima, pobolívala mě záda, ale abych moc nařikal, to ne,“ ohlíží se za dávnými událostmi. Šedesát pět let mu však trvalo, než sebral odvahu se do lágru znovu podívat. Spolu s dalšími vězni se tam vypravil v roce 2005 a pokračoval v tom i v následujících letech. Právě na těchto cestách se také spřátelil s o dva roky starším Adolfem Burgerem, autorem knihy Ďáblova dílna o padělání bankovek v Sachsenhausenu, na jejíž motivy vznikl oscarový film. Od něj převzal organizování vzpomínkových akcí i přípravy zpravodaje. Panu Srdečnému se také po mnohaměsíčním vyřizování a urgování podařilo sehnat autentický seznam všech československých studentů, kteří byli postupně

odvezeni do Sachsenhausenu. Velmi si tohoto úspěchu považuje. Vloni žilo ze soupisu, čítajícím téměř třináct set jmen, devadesát jedna lidí. „Zveme je každý rok na setkání, ale vloni nás dorazilo jen dvanáct,“ doufá při letošním 70. výročí v početnější účast.

V NOUZI POZNAL PŘÁTELE

Nějaká spravedlnost ale zřejmě přeci jen existuje, protože po návratu z koncentráku při panu Srdečném opakovaně stálo štěstí. Doma pobyl jen pár dní a už získal práci na požárním oddělení v albrechtické pojišťovně, tedy otcově konkurenci. Když měl být později totálně nasazen v Řiši, kamarád ze Sachsenhausenu mu zajistil místo dělníka v německé vojenské firmě v Holicích, asi jen patnáct kilometrů od Albrechtic. „Byla to klika nad kliku. Jezdil jsem tam s kolečkem až do května 1945,“ říká pan Srdečný, kterého po válce spolu s ostatními studenty přijal na Hradě prezident Edvard Beneš a dostal válečný kříž. A do třetice, když v roce 1947 skončil studium, jej zmiňovaný František Škvára na ministerstvu zdravotnictví doporučil na post tělocvikáře v Rehabilitačním ústavu Kladruby nedaleko Vlašimi. To ale nebylo jen štěstí, protože se o to přičinil i vlastní erudicí a inovativním myšlením. Ostatně velmi brzy to dokázal.

V TĚLOCVIČNĚ PRŮKOPNÍKEM

V Kladrubech se mladý tělocvikář setkal s řadou pacientů na vozíčku, s amputovanými končetinami a jinými hendikepy, a napadlo ho, že by jim prospělo, kdyby sportovali. To v Československu v té době byla nevídaná novinka. Lidé s postižením sice cvičili například v pražském Jedličkově ústavu, ale na regulérní sportování nebyli zvyklí. Pan Srdečný dlouho neotálel. Nakoupil náčiní a šlo se na hřiště. „Někteří z nich bývali sportovci a zverbovali ostatní, takže ani moc neprotestovali,“ líčí reakce svých svěřenců. Už v dubnu příštího roku pro ně zorganizoval první Kladrubské hry, které se pořádají dodnes. Tenkrát trvaly deset dní a zapojili se do nich i zdejší lékaři, kteří pacientům nosili disky či oštěpy.

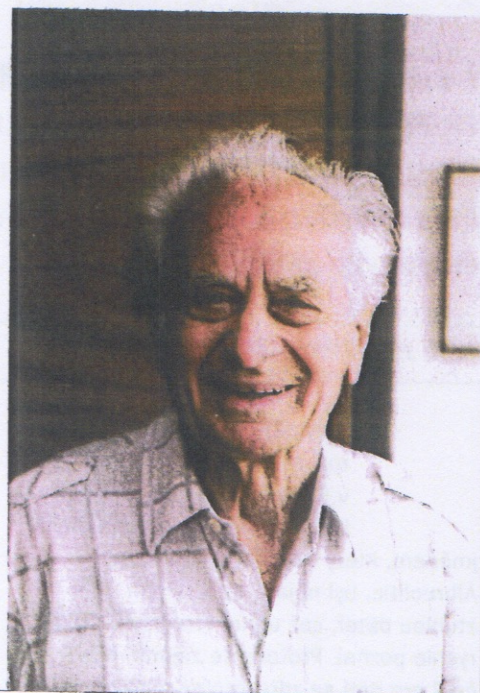
Aktivita Vojmíra Srdečného měla průkopnické parametry i v mezinárodním měřítku. Kladrubské hry například o čtvrt roku předběhly podobný podnik, který v Anglii pořádal pozdější zakladatel paralympijských her Ludwig Guttman. Byl to právě pan Srdečný, kdo se snažil, aby se naši

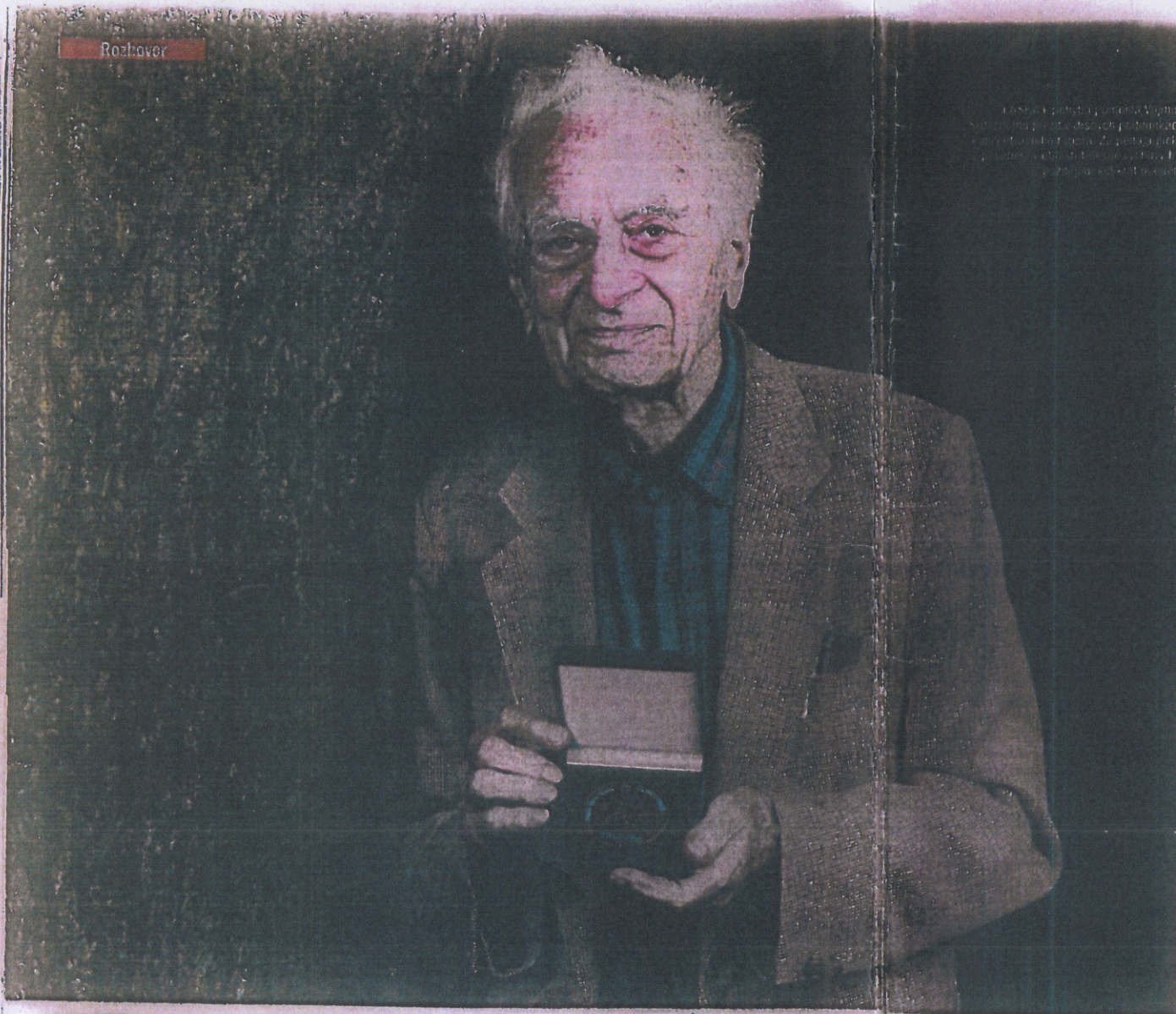
hendikepovaní sportovci účastnili paralympiády hned od prvopočátku v roce 1960. To se podařilo prosadit až v 70. letech a na hry v nizozemském Arnhemu v roce 1980 jel jako vedoucího výpravy. „Neměli jsme dresy, fotbalisté nám půjčili ušpiněné tréninkové,“ vybavuje si akci, na kterou Čechoslováci vyrazili autem v sedmi lidech a získali dvě medaile.

Když se v roce 1949 jedné šéfové zdály jeho metody příliš novátorské a „západácké“, odešel na deset let do lázní ve Velkých Losinách, kde se léčily následky po dětské obrně. Později se ještě na pár let vrátil do Kladrub a pak až do penze učil na pedagogické fakultě v Hradci Králové zdravotní tělesnou výchovu, turistiku a sport tělesných postižených.

V JEDNOM KOLE

On sám sportoval naposledy před osmi lety, kdy běžel závod z Karlova mostu na Štvanici. Dnes hlavně chodí. Denně pět až sedm kilometrů. Jede na konec Prahy na čerstvý vzduch a mimo hluk a prochází se přírodou. Právě se vrátil z letní dovolené a teď má docela fofr. Stále totiž ještě vypomáhá s výukou zdravotní tělesné výchovy na vyšší odborné škole. „Sem tam něco odpřednáším a jsem u obhajob,“ popisuje své kantorské povinnosti. Také se účastní činnosti obecně prospěšné společnosti Živá paměť. Například jezdi vyprávět o svých válečných zkušenostech. Naposledy byl v Liberci, v září se chystá do Českých Budějovic. O tři generace mladší studenty si většinou rychle získá svou energickou povahu a veselou myslí. Chová se prostě od přírody tak, aby nedělal ostudu svému příjmení. ✘

Tělocvik v koncentráku

Viděl umírat spoluvězně a odklízal jejich mrtvá těla, hrůzy koncentračního tábora ho ale nezlomily. „Byl jsem tělocvikář a to byla moje výhoda,“ vzpomíná sedmadvadesátiletý VOJMÍR SRDEČNÝ, jeden z posledních žijících pamětníků 17. listopadu 1939.

Na svůj věk působíte neuvěřitelně vitálně. Cvičíte snad ještě? Snažím se udržovat v dobré kondici. Ještě minulý rok jsem každý den běhal nebo chodil pět kilometrů. Poslední dobou jsem to musel srazit, denně nachodím už jenom tak dva až tři. Více už nezvládnu. Pobyly je ale živat, to je bez diskuse.

Vám o život několikrát šlo. Především v koncentračním táboře Sachsenhausen, kam vás nacisté převezli po zatýkání na studentských kolejích 17. listopadu 1939. Noční razie gestapa a jednotek SS byla reakcí na protesty proti okupaci, při nichž byl smrtelně postřelen student Jan Opletal. Vzpomínáte na ty chvíle často?

Bylo mně čerstvě dvacet let a bydlel jsem na Švehlově koleji v Praze. V první várce zatčených nás bylo 1081 vysokoškoláků, na to číslo nikdy nezapomenu. Vybavují si také bránu s nápisem „Arbeit macht frei“, kterou jsme po příjezdu do Sachsenhausenu museli v noci projít. Průčelí několika domů byla osvětlená a na nich německy napsáno: Je jediná cesta ke svobodě: poslušnost, píle a láska k vlasti. To nás v koncentráku přivítalo. Pak jsme obsadili bloky číslo 50, 51, 52 a 53.

Študovali jste tělesnou výchovu, odmítl aktivně sportovat. Byla to v koncentračním táboře výhoda? Určitě. Starší lidé to měli samozřejmě složitější, problémy měli ale třeba také mladí filozofové či matematici. Nechtě se jich nijak dotknout, ale prostě nebyli zvyklí hýbat se. Byl jsem tělocvikář a to byla moje výhoda. Cvičit jsme totiž v koncentračním táboře museli všichni.

Cvičili?

Aho. Ze začátku jsme si nepracovali, ale dozorcí pro nás připravili tělocvik. Pravda, trochu zvláštní. Vypadal to tak, že nás vyhnali ven z ubikací a rozdávali povely: dělali jsme dřepy, poskakovali, leželi na břiše nebo se kutáleli doprava a doleva.

Štvalo vás to, nebo jste to mímal jako snestelnější alternativu času stráveného na přeplněných ubikacích?

Bral jsem to jako obyčejný trénink. Nejhorší ale bylo, když napadl snh. Museli jsme si do něj lehnout a otáčet se ze strany na stranu. Byli jsme úplně promočená a pochopitelně se nemohli převléknout. To všechno ještě šlo vydržet. Nikdy ale nezapomenu na dva hrůzné okamžiky, které jsem v Sachsenhausenu zažil.

Co se stalo?

Bylo 18. ledna 1940. Dozorcí nás vyhnali na apelplatz, patnáct tisícovek vězňů. A zakázali nám jakýkoli pohyb. Bylo osmdvacet stupňů pod nulou, nacisté rzezi námi procházeli a pečlivě sledovali, zda se někdo nehýbe. Celé to trvalo zhruba tři hodiny a za tu dobu padlo okolo tří stovek vězňů. Umrli. A já byl donucen

mrtvá těla odklízet. Bylo to hrůzné. Musel jsem je uchopit za ruce nebo nohy a od táhnout pryč. Esesmani je potom spálili. Už ani přesně nevím, kolik bezvládných těl jsem takhle odnesl, snad osm, devět. Nikdy na to nezapomenu.

Zmiňoval jste dva hrůzné okamžiky. Který byl ten druhý?

Osmý únor 1940. Několik vězňů z bloku 52 ráno zaspalo. Esesmani vyhnali necelestých sto padesát lidí z ubikace ven a nechali je zaházet metrovou vrstvou sněhu. Šest studentů prochladlo natolik, že během několika dní zemřeli.

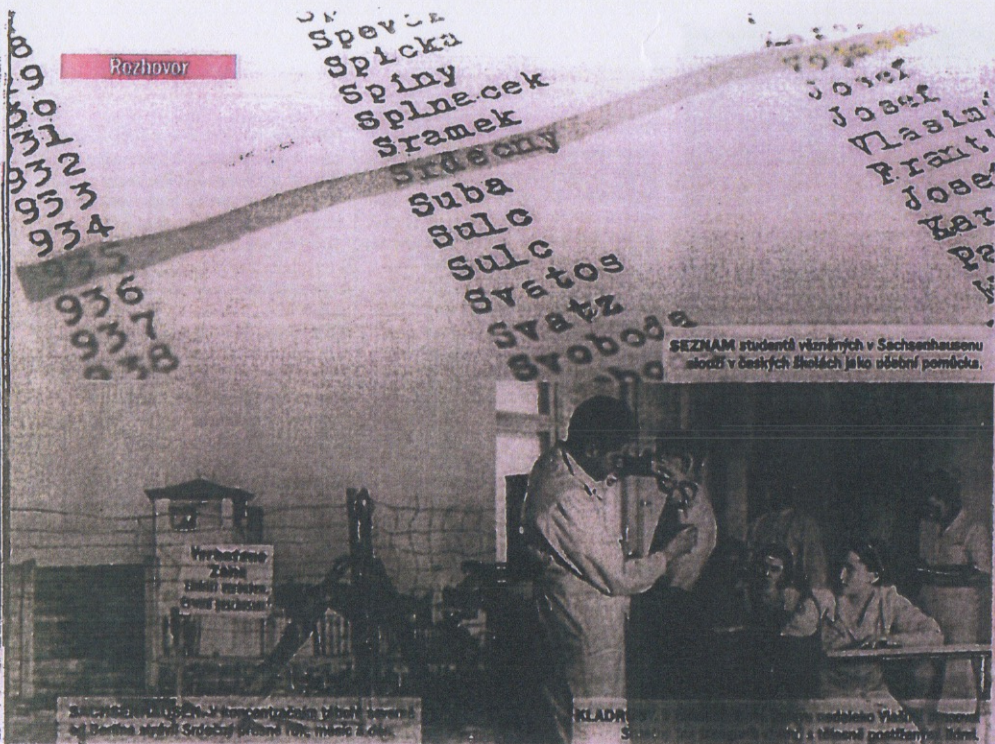
Časem jste začal v táboře pracovat. Co bylo vaším úkolem?

S příchodem května venkovní sportování skončilo. A šli jsme do práce. Přenášeli jsme cihly, vápno, beton a jiné materiály dalším vězňům na stavbu. Cesta vedla po třicetcentimetrové fošně položené přes řeku. To byl vlastně třetí okamžik hrůzy. A chvíle, kdy mně povolání tělocvikáře znovu zachránilo život. Měl jsem dobrou rovnováhu a po houpajícím se prkne zvládl projít i s padesátkilovou náloží materiálu, kterou jsme běžně nosili. Jiní ale takové štěstí neměli a zaplatili za to životem. Jakmile totiž někdo z fošny spadl do vody, dozorcí ho okamžitě zastřelili. Takových okamžiků bylo hodně a bohužel jsem byl jejich očitým svědkem. Některá práce, kterou jsme dělali, byla přitom úplně zbytečná. Třeba jsme dostali lopaty a dopoledne házeli písek zleva doprava. A odpoledne zase zprava doleva.

Nestal jste se kvůli dobré fyzické kondici občas terčem útoků dozorců?

Vojmír Srdečný (97)

Byvalý pedagog, propagátor zveřejnění tělesné výchovy a zakladatel Kleudubských her pro tělesně postižené. Narodil se v Albrechticích nad Orlicí. V roce 1939 nastoupil do Ústavu pro vzdělávání profesorů tělesné výchovy v Praze, studium dokončil po válce, během níž byl vězněn v koncentračním táboře. Je bývalým členem Masžné rodinného výboru Sachsenhausen. Působil jako odborný asistent na katedře tělesné výchovy Pedagogické fakulty UK v Hradci Králové a od roku 1990 vyučoval zdravotní tělesnou výchovu na Vysoké škole tělesné výchovy a sportu Palestra. Předseda historické skupiny 17. listopad 1939.

SEZNAM studentů významných v Sachsenhausenu složený v českých školách jako učební pomůcka.

Napaden jsem byl jednou. Stál jsem venku ve velkém mrazu a pokoušel se zatínáním svalů a mírným pohybem trochu zahřát. Jakýkoli pohyb byl přítom zakázaný. Nevšiml jsem si, že je poblíž schovaný esesman. Uviděl mě, vzal klacek a trochu mě s ním pohládl.

Všichni jste tehdy v návrat domů?

Na to jsem vůbec nemyslel. První várka studentů odešla už na Vánoce, po několika týdnech věznění. Já si musel počkat. V Sachsenhausenu jsem byl nakonec přesně rok, měsíc a den. Dvacátého prosince 1940 jsem byl propuštěn. Od roku 1941 jsem pracoval jako úředník v pojišťovně v rodných Albrechticích nad Orlicí. Po pár měsících jsem ale dostal dopis z úřadu práce a měl být odeslán na nucené práce do Německa. Shodou šťastných okolností jsem ale nakonec zůstal v Čechách. A pracoval ve fabrice Guss und Metallgesellschaft v Holčicích, kde se vyráběly součástky pro letadla.

Jste s bývalými spolužáky v kontaktu?

V roce 1945 jsme společně založili historickou skupinu 17. listopad 1939

v Českém svazu bojovníků za svobodu. Dodnes jsem jejím předsedou. Každý rok jsme se v tento den scházeli ve smíchovském pivovaru, kde jeden z kolegů pracoval ve vysoké funkci, a vzpomínali. Na první setkání nás přišlo přes devět stovek. Pak ale začali lidé rychle ubývat. Podívejte. (Z kapsy vyndává notýsek s proškrtaným seznamem bývalých spolužáků). Pak jsme se setkali před Hlávkovou kolejí, poslední tři roky tam ale chodím sám. Ostatní již nejsou schopni přijít. A vlastně ani nemá kdo. Ověřil jsem si, že z původní skupiny nás aktuálně žije pouze pět, o dalších nevím. Tři jsme z Prahy, jeden z Olomouce a jeden z Brna. Občas si ještě zavoláme.

Vidím, že u některých z bývalých spolužáků máte napsaný otazník.

Ty se mně nepodařilo najít. Možná ještě žijí, to nemohu vyloučit. V každém případě jde pouze o pár lidí.

Do Sachsenhausenu jste se vrátil v roce 2009. Po sedmdesáti letech. Jak těžké bylo znovu vidět místa, kde vaši kamarádi umírali?

Dlouho jsem se tam nemohl podívat, psychicky bych to nezvládl. Když už jsem se ale odhodlal, stala se neuvěřitelná věc. Dostal jsem se do tamějšího muzea, ale hlavně do uzavřeného archivu. Prohlížel jsem různé dokumenty, měl jsem povolení podívat se na cokoli. A víte, co jsem nakonec objevil?

Netuším.

Kompletní seznam zavřených vysokých školáků. Pětadvacetistránkový dokument formátu A4, na kterém byla jména všech, kteří se mnou tehdy do Sachsenhausenu přišli. Část jsem si opsal a potom poprosil ředitelku archivu, zda by mně mohla celý dokument okopírovat. Bohužel řekla, že to je zakázané. Odkázala mě ale na kolegy, kteří by mohli pomoci, ale ani to nevyšlo.

Takže jste odříklí bez seznamu?

Ano, zároveň jsem se ale nechtěl vzdát. Bylo to pro mě velmi cenné. Do Sachsenhausenu jsem se vracel a blíž se seznámil s několika lidmi. Jenže vždycky, když přišla řeč na zmíněný seznam, rezolutně řekli, že mi jej dát nemohou.

Na vaší tváři teď vidím šibalský úsměv, takže...
... takže jsem ten seznam nakonec dostal. A považuji to za ohromný úspěch. Letos jsem jeho kopie předal Národnímu pedagogickému muzeu a knihovně Jana Amose Komenského, společnosti Živá paměť a ministryni školství Kateřině Valachové jako učební pomůcku pro pedagogy. Předmět, jenž je hmatatelným důkazem toho, co se kdysi stalo. Chci, aby se na takové věci nikdy nezapomnělo.

Jak se vám nakonec podařilo seznam získat?
O tom bych pomlčel. Řekněme, že je to tajné. Prozradím jenom, že mně přišel poštou. Zkrátka mi ho někdo poslal.

V roce 1947 jste nastoupil do Rehabilitačního ústavu v Kladru u Vlašimi a stal se jedním z hlavních propagátorů tělesné výchovy pro zdravotně postižené. Jakým pacientům jste tehdy pomáhal?
Cvičil jsem s lidmi, kteří přišli o nohu, o ruku, s vozíčkáři. O rok později jsem založil Kladrubské hry, první akci svého druhu, která byla zaměřená na sportování tělesně postižených. Ti lidé soutěžili v plavání, jízdě na vozíčkách, chůzi o berličích, běhu a dalších atletických disciplínách.

Bavilo handicapované sportovat?
Nejdřív moc ne. Pamatuji si, jak jsem procházel po chodbách ústavu a v ruce držel kouli a disk. A najednou slyším: „Kluci, dejte si bacha, už jde, zase nás bude honit.“ Pak se to ale začalo měnit a hry byly stále populárnější.

Jak přijímal vaše aktivní komunistický režim, který handicapované spíše vyřadil na okraj společnosti?
Na ministerstvu se to soudruhům brzy přestalo líbit. Nakonec přišli na návštěvu a sportování postižených v roce 1949 zatrhli. Zároveň jsem měl ale štěstí. Do ústavu přišel rovněž pan profesor Miroslav Šercl, neurologický odborník z Olomouce. Dostal jsem od něj nabídku jít do lázní Velké Losiny léčit děti a mládež s obrnou. A cvičit tam s nimi. To byla další výzva, kterou jsem neodmítl. Vydržel jsem tam deset let. A pak se znovu vrátil do Kladru.

Kladrubské hry později inspirovaly Angličana Ludwiga Guttmanna, zakladatele paralympijských her. Nechtěl jste ale někdy trochu zmar,

když jste pozoroval pacienty, jak zápasí se svými handicapy?
Naopak, často jsem byl unesen tím, co ti lidé dokázali, jak se prali se svými osudem. Zajímavá na tom byla jedna věc: lidská psychika. Člověk, který třeba přišel při nehodě o nohu, se s tím dokázal vyrovnat. Přijal své postižení a žil s ním. Pak jsem potkával lidi, kteří neměli tři prsty. Nikdy se s tím nesrovnali a nakonec spáchali sebevraždu.

Ještě donedávna jste o tělesné výchově pravidelně přednášel na vysoké škole. To jste byl dost možná nejstarší pedagog v republice.
Vzniklo to jako záskok, když jsem kdysi vzal hodinu za nemocného přednášejícího. Protáhlo se to ale skoro na

pětadvacet let. Skončil jsem před třemi lety, už je řada na mladších.

Podle hustě popsaného diáře, ve kterém listujete, soudím, že se příliš nenudíte. Máte vůbec nějaký volný čas?
Rád bych měl toho programu jenom trochu, ale jde to těžko. Jenom tenhle týden mám tři velké akce. Snažím se chodit na besedy, bavím se o historii s mladými. Občas mě někde pozvou a také chodím po doktorech. V tomhle věku už se není čemu divit.

Jak si letos připomenete 17. listopad?
Zase půdu před Hlávkovu kolej. V devět hodin tam máme sraz, tedy vlastně jenom já. Ostatní z naší party už nepijí.

Lukáš Sedlá